

TEMPORALITATEA INTERNĂ A ROMANULUI ROMÂNESC (1844-1932)

**Radu VANCU, Alex GOLDIȘ, Ovio OLARU,
Vlad POJOGA, Teodora SUSARENCO,
Denisa FRĂTEAN, Ștefan BAGHIU**

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, Facultatea de Litere și Arte
Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, Facultatea de Litere

Lucian Blaga University of Sibiu, Faculty of Letters and Arts
Babeș-Bolyai University of Cluj-Napoca, Faculty of Letters

Personal e-mails: rvancu@gmail.com, al3xgoldis@gmail.com, ovio.olaru@ulbsibiu.ro, vlad.pojoga@ulbsibiu.ro, susarenco98@gmail.com, denisa.fratean@ulbsibiu.ro, stefan.baghiu@ulbsibiu.ro

THE INTERNAL TEMPORALITY OF THE ROMANIAN NOVEL (1844-1932)

The present article follows the relationship of the Romanian novelistic output between 1901 and 1932 with time and temporal distribution. Its emphasis falls on the degree of correlation between the time of publication and the time during which the events unfold for each corresponding novel, expressed through a variable coined “distance”. By making use of this variable, the temporal distribution of the novelistic corpus in the article clearly shows that the novelists’ focus gradually shifts towards contemporary events; while during the period between 1900 up until the outbreak of World War One, novelists were inclined to place the events of their works in the past, the War seems to have triggered an acute preoccupation with the immediate present. Lastly, the text touches upon two distinct subgenres of the novel, arisen out of their relationship to time, namely the historical novel and the so-called ‘contemporary novel’.

Keywords: Romanian literature, time in literature, narrative and time, historical novel.

Temporalitatea internă - între efect metaistoric și „tiers-temps”

În primul dosar de studii critice rezultate din analiza metadatelor colectate în cadrul Muzeului Digital al Romanului Românesc pentru perioada 1844-1900¹ (publicat în numărul 10/2019 al revistei *Transilvania*²), observam că unul dintre cele mai spectaculoase efecte ale studiului cantitativ aplicat pe respectiva materie (romanul românesc între 1844 și 1900) e reprezentat de reconfigurarea „geografiei [lui] interne”³: înregistrând *toți* cronotopii *tuturor* romanelor românești din secolul al XIX-lea digitizate în cadrul proiectului, rezulta că 112 din cele 157 de romane care constituiau corpusul

analizei cantitative au acțiunea plasată la oraș sau în medii urbanizate - ceea ce însemna că 71% din romanul românesc din secolul al XIX-lea este, contrar percepției dominante a criticii, un roman eminent urban. Născut urban în secolul al XIX-lea, cel puțin sub aspectul geografiei lui interne, romanul românesc a putut fi tocmai de aceea atât de rapid urbanizat în secolul al XX-lea și sub aspectul psihologic: fiindcă bătălia culturală deschisă de Lovinescu (la început aproape de unul singur), care vedea în urbanizarea prozei românești (atât geografică, precum și psihologică) cea mai eficientă modalitate de sincronizare cu proza occidentală, era deja pe jumătate câștigată. Încă de la bun început, romanul românesc era - cel puțin sub raportul preponderenței

lui statistice, dacă nu și a aceleia estetice – urban din punctul de vedere al geografiei lui interne.

După studiul *geografiei interne* a romanului românesc din secolul al XIX-lea, mai rămânea de studiat și cealaltă jumătate a cronotopului narativ românesc al perioadei: cea care ține nu de relațiile spațiale, ci de cele temporale. E chiar scopul studiului de față, desfășurat însă pe o perioadă mai întinsă din istoria romanului românesc: vom urmări realizarea unui studiu cantitativ asupra *temporalității interne* a romanului românesc dintre 1844 și 1932, concatenând așadar metadatele colectate atât în *MDRR*, cât și în *MDRR2*⁴. Vom urmări nu doar reprezentări ale timpului în romane, ci deopotrivă – în măsura în care designatorii și *markerii* ficționali ai romanelor o permit – și relația dintre temporalitatea internă a lumii ficționale reprezentate (ceea ce am putea numi *istoria internă* a romanelor) și temporalitatea lumii non-ficționale în contextul căreia sunt publicate respectivele romane (*istoria externă*, narațiunea istorică așa-zicând obiectivă, cu care obiectele literare reprezentate de romane intră în fond în relație chiar și atunci când aleg s-o ignore). *Distanța* dintre „istoria internă” și „istoria externă”, dintre istoria „ficțională” și cea „obiectivă” este, analizată sub raport cantitativ, un indicator semnificativ pentru relația romanului românesc cu istoria în primul lui secol de existență. Studiat sub raport cantitativ, acest designator pe care l-am numit „distanță” (folosind un termen spațial pentru a desemna o realitate mai curând temporală) este relevant pentru a înțelege cum se constituie în romanul românesc ceea ce Hayden White numește, în *Metahistory: The Historical Imagination In Nineteenth-Century Europe*, „problema conștiinței istorice”,⁵ modul în care „poetica romanului” și „poetica istoriei” se oglindesc și se catalizează reciproc pentru a construi „imaginația istorică” – și pentru a trece dincolo de ea în metaistorie.⁶ De asemenea, această „distanță” între timpul istoriei intra-ficționale și cel al istoriei extra-ficționale e similară cu ceea ce Ricoeur numește „medierea” dintre „timpul trăit” al personajului și „timpul cosmic” al istoriei exterioare lumii românești, „un *tiers-temps*”, un „al treilea timp”, cum îi mai spune filozoful francez.⁷ Vom constata că designatorul „distanță”, în ultimă instanță, poate explica una dintre aporiile fundamentale ale analizei din *MDRR*: studiind atunci sub raport cantitativ genurile romanului românesc de secol al XIX-lea, rămânea inexplicabil de ce exact „romanul de familie, considerat drept cel mai reprezentativ subgen românesc pentru literatura europeană a secolului al XIX-lea”, cel care ar reflecta prin excelență consacrarea burgheziei drept clasă socială dominantă⁸, este și cel mai subreprezentat dintre genurile romanului românesc în secolul al XIX-lea. Atunci când indicatorii cantitativi ne vor arăta tot mai limpede scăderea distanței dintre „istoria internă” și „istoria externă” pe măsură ce avansăm mai adânc în secolul al XX-lea, pe măsură ce acest „*tiers-temps*” va tinde să dispară, iar timpul

istoriei din roman va ajunge să se suprapună peste timpul istoriei în care trăiește autorul, vom înțelege că a fost nevoie de constituirea unor comunități istorice (și deopotrivă a unor „comunități imaginate” de lectori care să se recunoască în lumea reprezentată – condiție liminară de existență a oricărei comunități, după Benedict Anderson⁹) pentru ca „romanul de familie”, pe care s-a construit în mare măsură proza europeană de secol al XIX-lea, să își poată începe existența și la noi. E nevoie, altfel spus, ca aceste comunități familiale să se recunoască în comunitatea națională – și să reacționeze la politicile narrative ale identității de grup. Și e relevant, în contextul politicilor identitare ale ultimelor decenii, să constatăm că prozatorii americani contemporani, de la Philip Roth la Jonathan Franzen și Nicole Krauss, au construit tot romane ale familiei – ale *identității* de familie: e aceeași reacție a unei „comunități imaginate” care reacționează la modul în care timpul istoriei este metabolizat în interiorul celulei sociale bazale.

Deși problematica raportului dintre roman și temporalitate n-a lipsit cu totul din reflecțiile critice românești, o abordare sistematică menită să clarifice raportul dintre evoluția romanului în România și timpul acțiunii se cere încă realizată. Instrumentarea timpului în narațiune e unul din criteriile aflate pe agenda unor volume fundamentale dedicate prozei, precum *Arca lui Noe* a lui Nicolae Manolescu sau *Romanul psihologic românesc* al lui Al. Protopopescu. Ambele volume lucrează cu o concepție imanentă a temporalității în roman, studiind – pe urmele formalistilor ruși – raportul dintre timpul acțiunii și dispunerea ei narativă (clasica distincție fabulă-subiect). Fără a face din acest raport tema principală a reflecției critice, studiile sus menționate recunosc totuși în ficțiunea modernistă un spațiu privilegiat unde pot fi practicate sau dezvoltate noi experiențe ale temporalității.

Mai îndrăznețe decât această analiză imanentă a temporalității romanului ar putea fi investigațiile cu privire la raportul dintre temporalitățile angajate de acțiunea propriu-zisă a romanului și contextul apariției lui. Aceste interogații n-ar fi posibile fără părăsirea prezumției care stă inclusiv la baza volumului fundamental al lui Paul Ricoeur despre timp și narațiune, conform căruia unele ficțiuni sunt temporale prin însăși dinamica acțiunii și a personajelor, în timp ce altele sunt dedicate „experienței timpului”¹⁰ –, dar mai ales fără disponibilitatea unor baze de date care să permită abordări sistematice. O confruntare a relației dintre mediul temporal al acțiunii și contextul în care apare romanul într-un interval relativ lung de timp (1844 – 1932), așa cum își propune studiul de față, permite reflecția asupra condițiilor dintre evoluția genului și regimul temporalității.

Evoluții cronologice și reprezentări grafice

Câteva observații preliminare: 1. Fișele în care s-au extras metadatele fiecărui volum de către membrii echipei de digitizare au încercat să rețină cu exactitate anul, intervalul sau evenimentul istoric în care se petrece/de care se leagă acțiunea romanului. Acolo unde aceste precizări lipsesc, s-au reținut măcar secolele. Acolo unde lipsesc cu totul specificările temporale, faptul a fost semnalat ca atare. Au rezultat, astfel, trei categorii cu care vom opera în continuare: timp precizat exact, timp precizat aproximativ și timp neprecizat. 2. În procesul de prelucrare a acestor date pentru reprezentările grafice, am ales să nu lucrăm cu numere de romane (ele ar fi

oferit o imagine distorsionată, având în vedere creșterea progresivă a producției romanului românesc¹¹ și ar fi rezultat pe toate reprezentările grafice creșteri care nu reflectă structura câmpului, ci lărgirea acestuia), ci cu procentaje – categorii ca procentaj al numărului total de romane publicate în perioadele respective. 3. Pentru fixarea timpului acțiunii în raport cu anul publicării am folosit trei denumiri, pe care le-am atribuit fiecărui roman, în cazul în care acesta făcea parte din categoriile stabilite deja ale timpului precizat exact sau timpului precizat aproximativ: trecut, contemporan, viitor. Acestea trei li s-a adăugat, pe graficul rezultat, categoria inițială a timpului neprecizat.

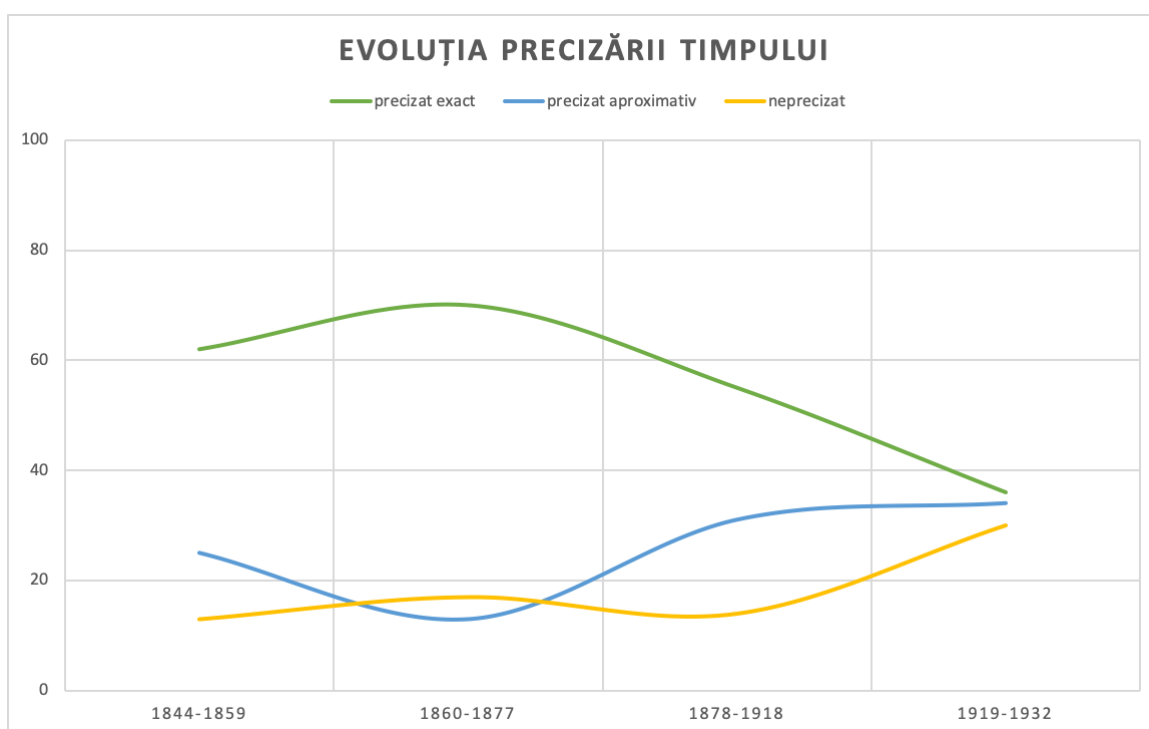

Fig. 1. Evoluția precizării timpului
(1844-1860-1878-1918-1932)

Vom începe prezentarea rezultatelor analizei noastre cantitative cu un grafic general, al celor trei categorii inițiale oferite de metadatele noastre, care prezintă evoluția precizării timpului în romanul românesc între 1844 și 1932. Conform metodologiei precizate mai sus, am împărțit în patru perioade și am calculat procentajul romanelor în care se precizează exact, aproximativ sau nu se precizează timpul (Fig. 1). Se poate observa, chiar și la o primă privire, scăderea constantă a gradului de precizie. Dacă în perioada de început a romanului în România, timpul era precizat exact în 60-70% dintre romane (până la 1877), după Războiul de independență, romancierii încep să renunțe gradual la această acuratețe, ajungând la începutul anilor treizeci la 30-35%. De menționat aici este și faptul că această scădere are loc luând în calcul și

multitudinea de romane despre Primul Război Mondial care apar încă din timpul acestuia, când el devine o un cadru predilect al plasării acțiunii (întâiul astfel de caz apare chiar în 1916). Pe de altă parte, celelalte două categorii, ale timpului precizat aproximativ (aici am încadrat formulările de tipul „secolul douăzeci”, „după război”, „prima jumătate a secolului al XIX-lea” etc.) cresc substanțial, ajungând de la în jur de 20% fiecare pe primele două perioade alese (până în 1877) aproape la paritate cu timpul precizat exact (în jur de 30-35% pentru fiecare din ele). Să asistăm astfel, odată cu începuturile *modernizării* (cu sensul de apartinență la modernism a romanului românesc) la acea *spațializare* a literaturii care are loc în ficțiunea modernă? Procesul, atribuit de criticul american Joseph Frank atât literaturii, cât și artei

moderne (care se abstractizează), este descris astfel:

„Time is no longer felt as an objective, causal progression with clearly marked-out differences between periods; now it has become a continuum in which distinctions between past and present are wiped out. [...] Just as the dimension of depth has vanished from the sphere of visual creation, so the dimension of historical depth has vanished from the content of the major works of modern literature. Past and present are apprehended spatially, locked in a timeless unit

that, while it may accentuate surface differences, eliminates any feeling of sequence by the very act of juxtaposition”.¹²

Deoarece corpusul nostru se oprește în 1932, nu putem oferi un verdict pentru întreaga perioadă a modernității literare românești, însă putem afirma cu siguranță faptul că, în lipsa unor mutații neașteptate, relativizarea temporală descrisă de Frank pentru literatura occidentală pare să reprezinte și *trendul* romanului românesc.

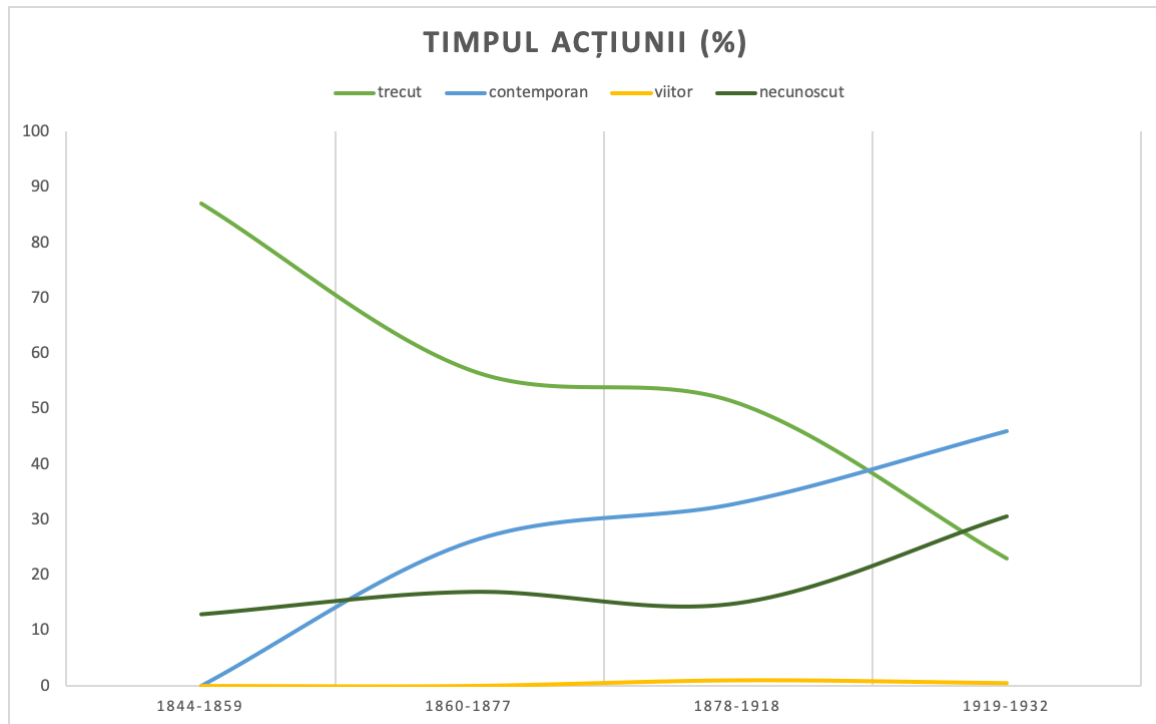

Fig. 2. Timpul acțiunii
(1844-1860-1878-1918-1932)

De asemenea, raportul dintre timpul acțiunii și momentul publicării (Fig. 2) confirmă destul de clar teza că evoluția spre modernitate a genului românesc echivalează cu o creștere a indicelui de contemporanitate: dacă până în preajma Primului Război Mondial romanele în care acțiunea se petrecea în trecut erau dominante (în procente de la 90% până la 50%), după 1918-1919 romanul devine prin excelență un gen al problematicilor actualității. E adevărat, în „De ce nu avem roman?”, articol unde Mihai Ralea discută delimitarea genului de caracteristicile epopeii feudale, eseistul notează condiționările dintre roman, burghezie și contemporaneitate: „Spiritul burghez e progresist. El caută să monteze un roman al vieții contemporane, pe care e firesc să o iubească mai mult, fiindcă acum avea mai multă putere decât trecutul, care se lega de amintiri de subjugare”.¹³ Cifrele confirmă, așadar, că în preajma Primului Război Mondial imaginarul romanului se detașează de problematicile trecutului, optând în mod decisiv pentru dezbateră

actualității. Momentul e semnificativ nu doar din punct de vedere istoric, ci și din punctul de vedere al istoriei literare românești: epoca elogiului clasicismului de pe poziții nobile, dar și epoca narațiunii sămănătoriste, cu impulsuri paseiste, al cărui rechizitoriu îl alcătuia E. Lovinescu în *Istoria literaturii române contemporane*, luaseră deopotrivă sfârșit.

O mică focalizare a diagramei sus-menționate, cu accent sporit asupra intervalului 1878-1932 și reținând doar concurența dintre trecut și prezent (Fig. 3) arată că perioada în care cei doi poli sunt cei mai îndepărtați este 1919-1925, pentru că după 1926 să urmeze un interval de nouă diminuare a distanței. Explicațiile acestei oscilații pot fi multiple: anii de după război fac ca romanul să devină aproape exclusiv un gen al actualității, pentru că perioada următoare – de acalmie socială – să echivaleze cu o mișcare de reechilibrare a raportului dintre imaginarul prezentului și cel al trecutului. Ceea ce rămâne evident – și va fi, probabil, confirmat și de statisticile

ulterioare – e că, odată cu modernismul (probabil nu doar în România), romanul devine prin excelență un gen al actualității, strâns legat de modificările asupra percepției temporalității impuse de civilizația globală și de revoluțiile tehnologice. Privilegierea

contemporaneității este, în mod evident, legată de accelerarea timpului social, de simultaneitatea globală privită de David Harvey ca un criteriu constitutiv al minții moderne și de o fuziune a orizonturilor temporale până la sugera că nu există nimic în afara prezentului.⁴

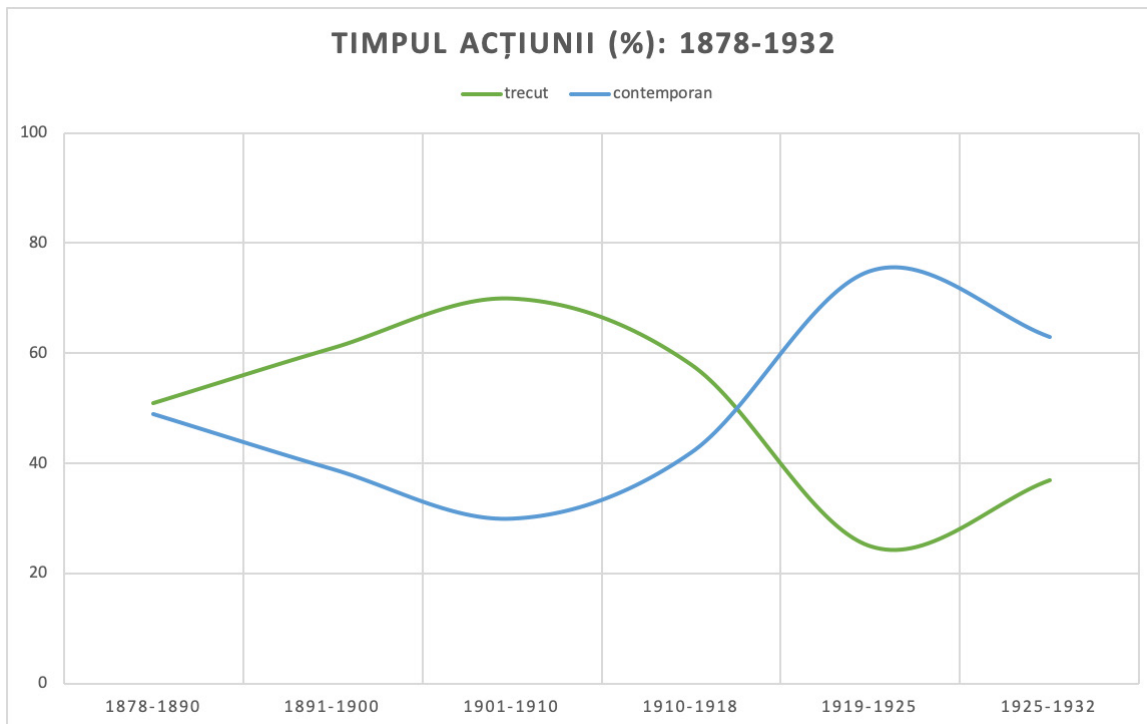

Fig. 3. Timpul acțiunii
(1878-1891-1901-1910-1919-1925-1932)

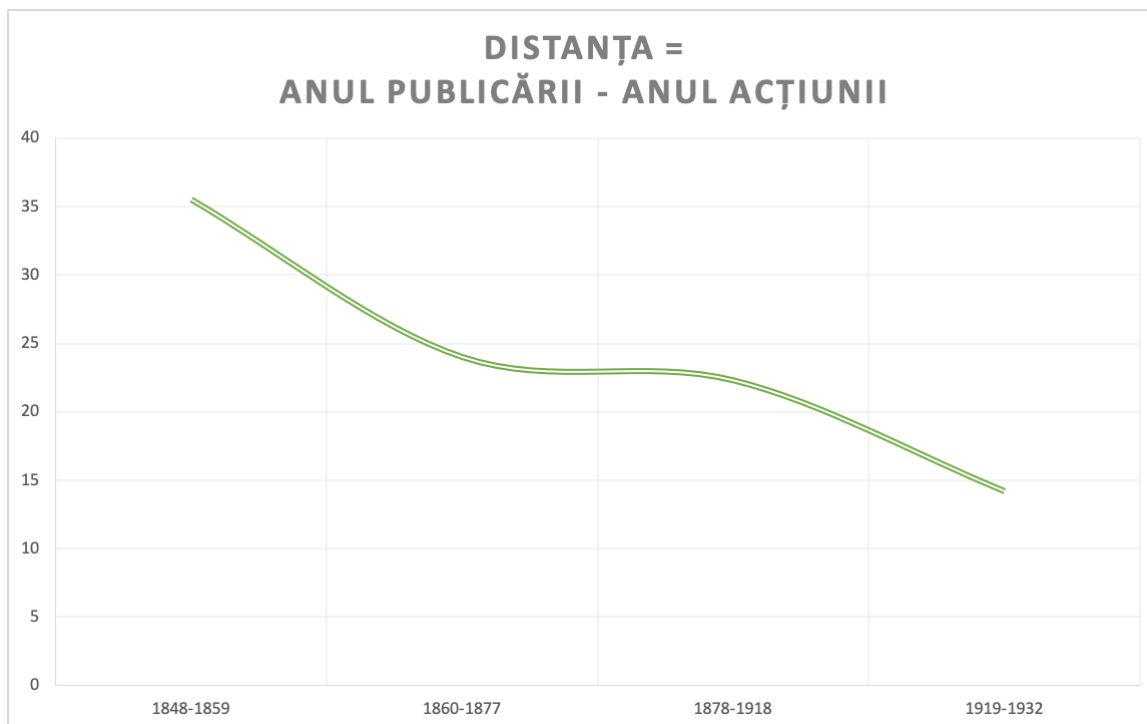

Fig. 4. Distanța dintre anul publicării și anul acțiunii

Mai mult, romanul modernist ar predispuce la fetișizarea prezentului și la instrumentarea lui drept produs estetic profitabil („an aesthetic commodity”¹⁵). Ar fi de văzut, în momentul în care datele statistice cu privire la romanul românesc vor fi complete, dacă epistema postmodernă schimbă în mod decisiv relația privilegiată dintre roman și actualitate, de vreme ce ea redescoperă trecutul ca bază de reflecție metaistorică. Graficul prezentat în Fig. 4 este unul specific romanelor cu timp precizat exact. Rolul său este strict de a verifica ipotezele de lucru prezentate anterior pe cifre cât mai concrete posibil. Dar înainte de a analiza pe scurt rezultatele, este necesară o prezentare în detaliu a metodei de lucru.

Pentru graficul următor, am utilizat o variabilă pe care am denumit-o „distanța”. Distanța este, în fapt, diferența dintre anul publicării unui roman și anul în care se petrece acțiunea în acel roman și urmărește evoluția în timp a gradului de *aprofiere* (sau, subsecvent, de *îndepărtare*) dintre momentul publicării și momentul acțiunii. Ea

a fost calculată fie direct (în cazul în care anul acțiunii reieșit din roman a fost unul singur) sau prin raportarea anului publicării la media aritmetică a anilor de început și sfârșit ai acțiunii (în cazul în care acțiunea s-a derulat pe parcursul mai multor ani, precizați). De asemenea, din grafic au fost eliminate un număr nesemnificativ de valori (în jur de 20), a căror distanță era mai mare de 100, din rațiuni care țin de irelevanța pentru demonstrarea gradului de „contemporaneitate” (variabila nu funcționează pe diferențe atât de mari) și capacitatea de a produce erori majore și inutile (mai ales cele 3 romane plasate în Antichitate și cele două plasate mult în viitor – secolele 31 și 41 e.n.). După cum se poate observa relativ ușor, dacă în prima perioadă a romanului românesc (până în 1859), distanța e destul de mare, ea se micșorează gradual între 1860 și 1918, iar imediat după, în perioada 1919-1932, scade substanțial, până sub 15 ani, verificând astfel speculațiile realizate pe cumulul dintre datele exacte și aproximative în graficele anterioare (Fig. 2 și Fig 3).

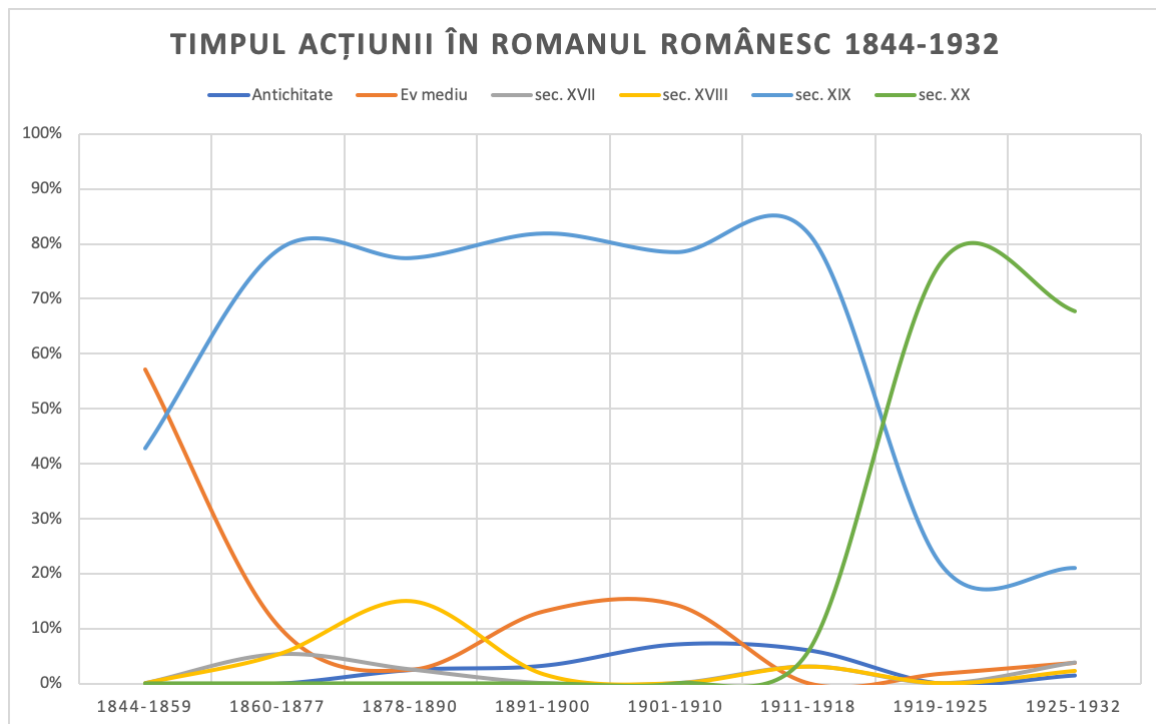

Fig. 5. Timpul acțiunii în romanul românesc (1844-1860-1878-1891-1901-1911-1919-1925-1932)

Al cincilea și ultimul element grafic pe care îl vom prezenta în acest articol produce, probabil, imaginea cu cea mai mare acuratețe asupra temporalității *interne* a romanului românesc publicat până în 1932. El este bazat atât pe romanele cu timp precizat exact, cât și pe romanele cu timp precizat aproximativ (adică minim 65% din corpul nostru, în orice perioadă a graficului). Pentru desemnarea timpului acțiunii, am operat cu 6 perioade istorice, după cum urmează: Antichitate (până în secolul al V-lea); Evul mediu (din secolul al VI-lea până în

secolul al XV-lea în cazul romanelor plasate în străinătate și până în secolul al XVI-lea în cazul romanelor plasate în România – am ales să folosim acest „Ev Mediu lung” având în vedere decalajele socio-politice și culturale); secolul al XVII-lea; secolul al XVIII-lea; secolul al XIX-lea (am operat aici cu „secolul XIX lung”¹⁶); secolul XX (începând cu 1919, incluzând însă și romanele plasate exact în timpul Primului Război Mondial). Mai mult, de data aceasta am ales să lucrăm și cu o axă de perioade de producție mai detaliată, pentru a putea observa într-un mai mare

detaliu evoluția cronologică a timpului acțiunii. Din datele rezultate, ies în evidență câteva tendințe particulare perioadelor de plasare a acțiunii: 1. Antichitatea crește ușor în procentaj până în preajma anului 1910, când ajunge la maxim, atingând aproape 10% din totalul romanelor analizate; 2. Evul Mediu are două perioade cu influență mai ridicată: 1844-1859, primele romane din literatura română și 1891-1910 – ultima probabil generată de influența sămănătorismului și a paseismului implicit al acestuia; 3. Secolul al XVII-lea atinge pragul maxim între 1878 și 1890, aproximativ 15%; 4. Între secolul al XIX-lea și secolul XX se produce rocada procentuală imediat după Primul Război Mondial. De asemenea, putem vorbi și de o tendință colectivă, și anume scăderea substanțială a romanelor despre orice altă perioadă decât secolele al XIX-lea și XX în imediata urmare a Primului Război Mondial – între 1919 și 1925, atenția este captată de contemporaneitate și de trecutul imediat într-o asemenea măsură încât aproape toate celelalte perioade de derulare a acțiunii scad spre 0% din total, în vreme ce secolul XX acaparează scena, cu 80% din romanele analizate în Fig. 5 desfășurându-se în timpul secolului XX (adică, având în vedere termenii cu care am operat, în scurta perioadă dintre 1914 și 1925). Această tendință pare, însă, să se amelioreze odată cu îndepărtarea de război, când Antichitatea, Evul mediu și secolele XVII și XVIII au un trend foarte ușor ascendent.

Romanul istoric și romanul de actualitate

Dacă credităm clasificările operate de autorii *DCRR*, între 1844 și 1899 au fost publicate un număr de 35 de romane „istorice”, iar între 1900 și 1932 au fost publicate un număr de 29 de romane „istorice”. 64 de romane, așadar, conform dicționarului. În categoria celor dintâi sunt încadrabile, conform lui Andrei Terian et al.,¹⁷ toate tipurile de scriitură care se subscriu tematic unei tare istorice, indiferent dacă momentul istoric lasă loc pentru desfășurarea unei narațiuni moralizatoare, erotice, de moravuri sau detectivistice. Aparentul dezechilibru în producția de roman istoric a celor două perioade (căci sunt de două ori mai multe romane/an pentru a doua perioadă) se inversează dacă luăm în considerare creșterea producției literare din perioada 1901-1932 (de aproximativ 3 ori mai puține romane sunt publicate în prima perioadă în raport cu a doua). În mod natural, însă, o creștere a producției românești implică inevitabil o creștere a numărului de romane istorice publicate. În mod previzibil, producția de roman istoric din perioada 1844-1932 este polarizată în jurul a câteva evenimente cu încărcătură fundamentală pentru provinciile românești și, după 1918, pentru regatul extins. Articolul care trata distribuția pe genuri a romanului românesc din secolul XIX identifica drept momente istorice prelucrate literar, printre altele, „istoria Daciei și destinul lui Decebal, istoria Imperiului Roman, domniile lui Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare, epoca domniilor fanariote, Revoluția de la 1848, Războiul de Independență”.¹⁸ Aceștia li se adaugă acum

Războala de la 1907 și Primul Război Mondial.¹⁹

Însă nu toate evenimentele care au loc pe un fundal istoric sunt necesarmente istorice. György Lukács operează o distincție fundamentală între romanul istoric și romanul care face uz de decor istoric, dar care apelează, în construcția personajelor și în resorturile psihologice care le animă, la actualitatea imediată, afirmând că în cazul celui din urmă „contează doar curiozitățile și particularitățile *mediului*, iar nu o imagine artistic fidelă a unei anumite epoci istorice”.²⁰ Problema istoriei devine, conform teoreticianului, una secundară: evenimentele istorice, departe de a fi problematizate ideologic, departe, deci, de a fi interpretate *ca istorie*, devin material literar brut, un „repertoriu de nume” pe care autorii le pot instrumentaliza pentru mizanscena unor conflicte contemporane. Întâlnim romane de dragoste sau polițiste de secol al XIX-lea plasate în decor istoric care îmbogățesc astfel o narativă altminteri clișeizată cu tarele unor secole trecute. De altfel, tocmai această componentă istorică, care nu reușește să producă mutații semnificative în economia romanelor, explică și titulatura de „decor istoric”. Tudor Vianu remarcă, de altfel, predilecția romancierilor români pentru utilizarea prezentului istoric în „formă etern-valabilă”.²¹ Viziunea estetizantă și idealizantă asupra istoriei, dovedită de fixația culturii române pentru Evul Mediu, se datorează și faptului că primul strat literar canonic este romantismul: imaginarul romantic a fixat definitiv preocuparea românilor pentru Evul Mediu, un fapt decisiv pentru trezirea spiritului național și obținerea independenței, precum și pentru tot felul de naționalisme ulterioare. Scrierea romantică duce la monumentalizarea eroilor naționali și demonizarea, în paralel, a asupraitorilor istorici, ceea ce explică preocuparea romanului istoric românesc pentru figuri precum Mihai Viteazul, Ștefan cel Mare, Tudor Vladimirescu sau Horea, Cloșca și Crișan. În secolul XIX, de asemenea, războiul este și unul din puținii catalizatori ai mobilității geografice pentru clasele inferioare.²² În viziunea lui Lukács, „[î]n Franța, a fost exclusiv un rezultat al Revoluției și al regimului lui Napoleon că un sentiment de apartenență la națiune a devenit experiență și proprietatea țărănimii, straturilor sociale inferioare, a micii burghezii ș.a.m.d.”²³ În cazul României, acest lucru s-a întâmplat abia odată cu Primul Război Mondial.

Referitor la o posibilă clasificare a romanelor începutului de secol XX (1901-1932) în raport cu tipologiile temporale, aceasta poate urmări următorul model intuitiv. În primul rând, întâlnim romane plasate în toila unui eveniment, justificând astfel aplicarea etichetei de „roman istoric”.²⁴ De departe, cel mai menționat eveniment istoric din romane este Primul Război Mondial (peste 30 de romane discută în mod specific războiul, până la 1932), urmat de Războiul de Independență (în jur de 10 romane). Însă conflagrația mondială, departe de a se fi istoricizat ca atare în această perioadă, poate fi subsumată actualității, în timp ce Războiul de Independență poate fi considerat un conflict „istoric” abia la limită. Dintre evenimentele de actualitate ale acestei perioade, dar care ulterior vor

trece printr-un proces de fixare istorică, se numără Revoluția Rusă sau Răscoala țaranilor din 1907, prezentată în *Răscoala* (1932) lui Liviu Rebreanu, *Domnul deputat. Roman cu răscoalele din 1907*, romanul din 1921 al lui V. Demetrius, sau *Orfanii neamului. Roman senzaționalist*, operă inspirată de evenimentele din 1907 și semnată de N. Rădulescu Niger în 1913. Un al doilea tip de roman îl reprezintă cel al cărui desfășurare nu este în vreun fel datată. În acest caz, plaja posibilităților e mai largă: avem, pe de-o parte, narațiunile anistorice, conținând proză poetică – *Apus în flăcări. Roman sensual*, roman liricoid din 1907, semnat de Mikael Dan și prefăcut de Al. Macedonski – sau romanele pentru copii care, deși poartă mărci subtile ale timpului lor (*Țerța Lilianei*, roman plasat într-un Ev Mediu generic), nu problematizează în vreun fel istoria. Pe de altă parte, întâlnim romane contemporane, pentru care datarea adesea nu e relevantă, dar care poartă mărcile modernității, actualității istorice de început de secol XX: cosmopolitismul protagoniștilor, narațiunea psihologizantă, deschiderea către Occident ș.a.m.d. Peste 40 de romane sunt plasate în perioada interbelică, în timp ce alte peste 50 de romane sunt plasate într-un moment neprecizat al secolului XX. În ceea ce privește plasarea specifică în *actualitate*, semnarea faptului că romanele prezintă o temă de maximă importanță pentru lumea contemporană, șase sunt romanele ale căror metadate indică apartenența la acest gen prezumat opus romanului „inactual”, respectiv istoric, prezentând subtitluri precum „Roman de actualitate” sau „Mare roman de actualitate senzațională”. Iată, deci, că acest indiciu paratextual este o pistă falsă, desemnând mai degrabă romane senzaționale. În general, romanele istorice pierd teren, fiindcă criza identitară/ romantismul discursului care subîntindea producția de roman istoric a secolului XIX se estompează. Precum am arătat în secțiunile anterioare ale cercetării noastre, timpul scriiturii tinde să reflecte timpul scrierii, iar odată cu intrarea în interbelic, timpul începe să fie din ce în ce mai puțin relevant în cronotopia romanului românesc, lăsând loc componentei spațiale. Narațiunea se mută în conștiința protagoniștilor sau în lumea largă: ambele presupun un prezent perpetuu.

Timul predilect în romanul românesc dintre 1844-1932: comparații, recurențe

Pornind de la conexiunea intrinsecă a relației spațio-temporale și luând în considerare imposibilitatea separării acestui binom, analiza variabilelor temporale, atât în cadrul romanului românesc publicat până la 1900, cât și a celui publicat între 1900 și 1932, impune o delimitare a spațiilor geografice. Astfel, dată fiind geografia internă vastă a romanului românesc, valabilă pentru perioadele care vor fi aduse în discuție, timpul caracteristic acestora va fi tratat în același cadru bivalent: spațiul românesc și cel global.²⁵ La o primă analiză a temporalității, se observă existența a șase perioade predilecte, valorificate,

totuși, în mod distinct, în funcție de cele două categorii geografice aduse în discuție. Această cerință se impune implicit, evoluția socio-culturală în cele două spații generând o periodizare cultural-istorică diferită. Acestea fiind ipotezele de la care am pornit, în spațiul european, perioadele predilecte identificate sunt cele prezentate în Fig 5. Din totalul romanelor analizate, constatăm că cele mai puține au acțiunea plasată în perioada Antichității. Astfel, doar patru dintre romanele publicate până la 1900, respectiv *Psylla. Roman pentru copii* de Zamfir Arbore (1893), *Răzbumarea lui Anastase. Roman istoric* (1896) și *Fiica lui Sejan. Poveste istorică* (1899) de Ciru Oeconomu și *Decebal. Nuvelă istorică* (1882) de I. Florantin, își dezvoltă acțiunea în până în secolul al V-lea. Dintre acestea, un singur roman are acțiunea plasată exclusiv în Dacia, restul fiind situate în centrul Imperiului Roman sau Bizantin. Situația pentru secolul XX este una similară din punctul de vedere al repartizării geografice, iar durata concentrată este înlocuită în două din cele patru romane de o acțiune extinsă pe întreg arealul temporal adus în discuție. *Aventurile d-lui Ionel Lăcustă Termidor* (1932) de Felix Aderca și *Talismanul de safir* (1932) de Alice Basaraba sunt două exemple de proză fantastică în care, fie prin intermediul unui obiect (talismanul de safir), fie prin alte mijloace neprecizate, cele două personaje principale ajung să călătorească de la o epocă la alta. În romanul pentru copii, Alice Basarab o prezintă pe protagonista Mioara în călătoria sa „în timp și spațiu: din Egiptul antic în Moldova lui Ștefan cel Mare; de la curtea lui Ludovic al XIV-lea la aceea a lui Costantin Brâncoveanu”, iar la Felix Aderca „[t]extul relatează peripețiile neverosimile ale protagonistului, urmărit fantasmagoric, în ipostaze animaliere, prenatale, metempsihotice, pe meridiane și în epoci dintre cele mai năzdrăvane (în faze «geo-zoo-ginecologice», pe malul Nilului, la incași, în China, Himalaia, America și București)”.

În comparație cu perioada Antichității, plasarea acțiunii în timpul Evului Mediu cunoaște, în ansamblu, o relativă creștere, vizibilă mai ales în romanele scrise până la 1910. Particular este cazul lui N. D. Popescu, în ale cărui romane timpul variază de la anul 1436 până în anul 1698. Câteva dintre titlurile sugestive pentru acest autor ar fi: *Fata de la Cozia. Nuvelă istorică originală* (1887) (anii acțiunii din roman 1436-1438) și *Constantin Brâncoveanu. Nuvelă istorică originală* (1885) (anii acțiunii din roman 1692-1698-1712). Pentru autorii care publică după 1910, perioada Evului Mediu nu prezintă același interes. Se observă o înjumătățire a numărului acestora și un nou caz particular, asemenea celui amintit mai sus – romanul istoric sadovenian. Exemplele pe care le putem menționa cu referire la această perioadă îl readuc în discuție pe N. D. Popescu cu patru romane haiducești: *Miul Haiducul. O pagină din epoca fanarioților. Nuvelă originală* (1881), *Iancu Țianu, zapciu de plasă. Nuvelă originală* (1873), *Boierii haiduci. Nuvelă originală* (1892), *Bujor haiducul. Nuvelă originală* (1882) și impun trecerea în revistă a perioadei

fanariote (1711-1821), perioadă ilustrată în cealaltă perioadă în romane precum: *Crăișorul* (1929) de Liviu Rebreanu și *Păcatele sulgerului* (1912) de Radu Rosetti.

Invers, se observă și predilecția autorilor pentru actualitate istorică: trei sferturi din romanele scrise până la 1900 au drept timp al acțiunii același secol cu cel al publicării. Aici trebuie, de asemenea, luate în considerare două evenimente majore: Revoluția de la 1848 – cu romanele: *Revoluția română din 1848. Mușatoiu* (1868) de Al. Pelimom, *Tălharul Fulger. Roman criminal întâmplat în timpul Revoluției de la 1848* (1892) de Ilie Ighel –; și Războiul de Independență din 1877-1878, eveniment tratat în mai multe romane, dintre care amintim: *Santinela de la Grivița* (1889), *Botezul de sânge. Nuvelă istorică originală* (1892), *Primul rănit. Nuvelă istorică contemporană* (1890) și *Sora de caritate. Nuvelă originală* (1892) de N.D. Popescu, *Trei sergenți. Campania românilor în Bulgaria* (1879) de Al. Pelimon. Această proporție scade considerabil în cazul autorilor români care publică după 1900, ei plasându-și acțiunea în secolul anterior, păstrând evenimentele istorice amintite mai sus. Gala Galaction, Ioan Slavici, Nițescu Gh. Filip, Sofia Nădejde, Mariu Theodorian-Carada sau Panait Macri sunt câțiva dintre autorii care au drept ancoră temporală anii Războiului de Independență, în timp ce N. Rădulescu-Niger, Vasile Pop și Ioan Adam scriu despre domnia lui Al. Ioan Cuza.

Pentru că începutul de secol XX aduce în discuție un eveniment major, Primul Război Mondial, am considerat necesară împărțirea timpului în raport cu acesta. Iată de ce timpul predilect în romanul secolului al XX-lea poate fi împărțit pe trei categorii majore: perioada antebelică (1901-1913), perioada războiului (1914-1918) și perioada interbelică, la care vom adăuga și romanele care au timpul vag precizat (secolul XX). Constatăm ușoare variații între numărul romanelor cu acțiune plasată în cele trei etape amintite anterior, dintre care vom aduce în discuție romanele și autorii care își plasează acțiunea în perioada Primului Război Mondial. Și nu, nu toate romanele se concentrează asupra ororilor războiului, ci un număr relevant de romane cu acțiunea plasată în acest timp capătă un ton pamfletar și ironic, prin intermediul căruia se sancționează indiferența aristocrației pusă în contrast cu eroismul soldaților, corupția politică și infidelitatea. Ilustrăm aceste categorii prin romanul *Balaurul* (1923) de Hortensia Papadat-Bengescu și *Strada Lăpușneanu. Cronică din 1917* (1921) de Mihail Sadoveanu. Dacă până acum am discutat despre timpul în roman privit fie din punct de vedere retrospectiv, fie contemporan timpului scrierii, trebuie menționat cazul particular al scriitorului Victor Anestin, care se remarcă prin două romane: *În anul 4000 sau O călătorie în Venus* (1899) și *O tragedie cerească. Poveste astronomică* (1914), roman a cărui acțiune este plasată în anul 3000, așadar cu o mie de ani anterioară primului.

Note:

1. prin *MDRR* ne referim la arhiva romanelor publicate între 1844-1900. Vezi Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Daiana Gârdan, Emanuel Modoc, David Morariu, Teodora Susarenco, Radu Vancu, Dragoș Varga, *Muzeul Digital al Romanului Românesc: secolul al XIX-lea* (Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2019). <https://revistatransilvania.ro/mdrr>. Accesat la 15 noiembrie 2020. Cuprinde aproximativ 160 de romane digitizate publicate între 1844-1900 cu o eroare de 10% față de numărul total. Cu toate că acest proiect nu folosește variantele standardizate din ELTeC, merită menționată, pentru operațiuni digitale tipizate după modelul *Distant Reading for European Literary Theory* o altă arhivă utilă de 80 de romane standardizate conform proiectului ELTeC: Roxana Patraș, *Romanian Novel Corpus (ELTeC-rom): Release with 80 novels encoded at level 1. (Version v0.7.0)* [Data set]. Zenodo, 2020. <https://github.com/COST-ELTeC/ELTeC-rom/releases/tag/v0.7.0>. Accesat la 15 noiembrie 2020. Vezi și Roxana Patraș et al., „The Splendors and Mist(eries) of Romanian Digital Literary Studies: a State-of-the-Art just before Horizons 2020 closes off”, *Hermeneia*, nr. 23 (2019): 207-222.
2. vezi Andreea Coroian-Goldiș, Daiana Gârdan, Emanuel Modoc, Teodora Susarenco, David Morariu, Cosmin Borza, „Arhivele romanului românesc și posibilități de digitizare”, *Transilvania*, nr.10 (2019): 1-8; Vlad Pojoga, Ștefan Baghiu, Emanuel Modoc, Daiana Gârdan, Andreea Coroian Goldiș, „Tehnici digitale pentru analiza romanului românesc”, *Transilvania*, nr. 10 (2019): 9-16; Andrei Terian, Daiana Gârdan, Cosmin Borza, David Morariu, Dragoș Varga, „Genurile romanului românesc în secolul al XIX-lea. O analiză cantitativă”, *Transilvania*, nr. 10 (2019): 17-28; Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga, Teodora Susarenco, Radu Vancu, Emanuel Modoc, „Geografia internă a romanului românesc în secolul al XIX-lea”, *Transilvania*, nr. 10 (2019): 29-43.
3. „E, după cum spuneam, surprinzătoare această predominantă netă a urbanului ca mediu epic al romanului românesc de secol 19. Pe de o parte, ea contrazice percepția de până acum a istoriei literare; pe de alta, explică de ce intuiția lui Lovinescu privind natura necesarmente urbană a prozei era una corectă – și, de asemenea, de ce ea a avut o influență imediat atât de puternică: *primo*, fiindcă ea venea să urbanizeze ceea ce era deja urbanizat, ducea altfel spus o bătălie de la bun început câștigată; *secundo*, fiindcă romancierul român a trebuit să facă doar efortul de a adapta la mediul deja urbanizat psihologia personajelor lui”. Baghiu et al., „Geografia internă a romanului românesc în secolul al XIX-lea”, 38.
4. prin *MDRR2* ne referim la romanele digitizate și publicate între 1901-1932. Vezi Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga, *Muzeul Digital al Romanului Românesc: 1901-1932* (Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020). <https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932>. Cuprinde aproximativ 370 de romane

- digitizate publicate între 1901-1932 cu o eroare de 20% față de numărul total. Disponibil de la 15 decembrie 2020.
5. Hayden White, *Metahistory: The Historical Imagination In Nineteenth-Century Europe* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1973), 43.
 6. Vom proceda, așadar, într-un mod similar celui din capitolul dedicat de White modului în care filozofia istoriei a lui Hegel permează romanul de secol al XIX-lea pentru a construi acest efect metaistoric. White, *Metahistory*, 81 *et passim*.
 7. Paul Ricoeur, *Temps et récit. 3. Le Temps raconté* (Paris: Éditions du Seuil, 1985), 147.
 8. „[O] discuție parte merită romanul de familie, considerat drept cel mai reprezentativ subgen românesc pentru literatura europeană a secolului al XIX-lea, de vreme ce el ar reflecta prin excelență consacrarea burgheziei drept clasă socială dominantă. Valorizarea vieții comune, generalizarea gusturilor și intereselor clasei de mijloc, cu noile sale moravuri, ritualuri ori coduri de gândire și de comportament, raportul tot mai tensionat dintre public și privat, redefinirea rolurilor sociale ale femeii, impactul relațiilor politice și economice asupra individului, conflictul dintre generații constituie câteva dintre tematicile specifice subgenului, care-i legitimează și motivează expansiunea. În astfel de proze, casa, spațiul domestic ori familia constituie nucleul desfășurării conflictelor și reperul central al evoluției personajelor – nu doar un simplu punct de pornire al acțiunii, ca în romanul picaresc sau ca în Bildungsroman –, conturând istorii ale comunităților burgheze și micburgheze, care, adeseori, dobândesc valențele unor narațiuni identitare naționale. Or, tocmai acest subgen foarte popular în culturile vestice, dar și est-central europene, este puțin reprezentat în romanul românesc din secolul al XIX-lea”. Terian et al., „Genurile romanului românesc în secolul al XIX-lea. O analiză cantitativă.” *Transilvania*, nr. 10 (2019): 24. Între timp, cercetările arhivei MDRR2 au relevat un alt aspect extrem de important în legătură cu figura burghezului în sine în secolul al XIX-lea: anume că termenul de „burghez” apare cu adevărat în romanul românesc abia în a treia fază a acestuia, 1918-1932, până atunci fiind amintit extrem de rar. Vezi Vlad Pojoga, Daiana Gârdan, Ștefan Baghiu, Cosmin Borza, Iunis Minculete, Denisa Frățean, „Diversitatea identitară în romanul românesc (1844-1932)”, *Transilvania*, nr. 10 (2020): 33-44.
 9. Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (Londra: Verso, 2016), 7.
 10. Ricoeur, *Temps et récit*.
 11. vezi Andrei Terian, “Big Numbers. A Quantitative Analysis of the Development of the Novel in Romania”, *Transylvanian Review*, vol. XXVIII, supliment nr. 1 (2019), 55-71. Articolul lui Terian a ajutat de altfel la delimitarea perioadei, anul 1932 marcând terminarea unei faze a romanului românesc (1918-1932) în funcție de producția pe an. Din 1932 producția intră într-o altă fază până în 1947, fază în cadrul căreia producția crește considerabil, omogen pe întreaga perioadă.
 12. Joseph Frank, *The Idea of Spatial Form* (London: Rutgers University Press, 1991), 63.
 13. Mihai D. Ralea, „De ce nu avem roman”, *Viața românească* XIX, nr. 4 (aprilie 1927): 82.
 14. David Harvey, *Condiția postmodernității: o cercetare asupra originilor schimbării culturale*, traducere de Cristina Gyurcsik (Timișoara: Amarcord, 2012), 241.
 15. Mark Currie, *About Time. Narrative, Fiction and the Philosophy of Time* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007), 11.
 16. vezi Eric Hobsbawn, *The Age of Revolution 1789-1848* (Londra: Orion, 2010 [1962]); Eric Hobsbawn, *The Age of Capital 1848-1875* (Londra: Orion, 2010 [1975]); Eric Hobsbawn, *The Age of Empire 1875-1914* (Londra: Orion, 2010 [1987]).
 17. Terian et al., „Genurile romanului românesc în secolul al XIX-lea. O analiză cantitativă”, 22.
 18. *Ibid.*, 22.
 19. vezi Andrei Terian, Daiana Gârdan, Emanuel Modoc, Cosmin Borza, Dragoș Varga, Ovio Olaru, David Morariu, „Genurile romanului românesc (1901-1932). O analiză cantitativă”, *Transilvania* nr. 10 (2020): 53-64.
 20. Georg Lukács, *The Historical Novel* (Londra: Merlin Press, 1962), 19.
 21. Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români* (București: Editura Minerva, 1988), 347.
 22. Vezi cum este descrisă circulația rural-urban mai ales pe motivul plecării la oaste în Emanuel Modoc, Daiana Gârdan, Ștefan Baghiu, Andreea Coroian-Goldiș, Radu Vancu, Vlad Pojoga, „Geografia romanului românesc (1901-1932): arealul național”, *Transilvania*, nr. 10 (2020): 12-21.
 23. „in France it was only as a result of the Revolution and Napoleonic rule that a feeling of nation-hood became the experience and property of the peasantry, the lower strata of the petty bourgeoisie and so on.” Lukacs, *The Historical Novel*, 24.
 24. Mai în detaliu, este vorba de un eveniment care angajează viețile protagoniștilor într-o manieră ce face ca parcursul lor să devină el însuși o reprezentare sau nuanțare suplimentară a evenimentului.
 25. Pentru descrierea acestei geografii planetare vezi Ștefan Baghiu, Andrei Terian, Vlad Pojoga, Teodora Susarenco, Iunis Minculete, Ovio Olaru, „Geografia romanului românesc (1901-1932): străinătatea”, *Transilvania*, nr. 10 (2020): 1-11.

Bibliography:

- Anderson, Benedict. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso, 2016.
- Baghiu, Ștefan, Andrei Terian, Vlad Pojoga, Teodora Susarenco, Iunis Minculete, and Ovio Olaru. “Geografia romanului românesc (1901-1932): străinătatea” [The Geography of the Romanian Novel (1901-1932): Spaces from Abroad]. *Transilvania*, no. 10 (2020): 1-11.
- Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Daiana Gârdan, Emanuel Modoc, David Morariu, Teodora Susarenco, Radu Vancu, and Dragoș Varga. *Muzeul Digital al Romanului Românesc: secolul al XIX-lea* [The Digital Museum of

- the Romanian Novel: The 19th Century]. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2019. <https://revistatransilvania.ro/mdrr>. Accessed November 15, 2020.
- Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, and Dragoș Varga. *Muzeul Digital al Romanului Românesc: 1901-1932* [The Digital Museum of the Romanian Novel: 1901-1932]. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. <https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932>. Available December 15, 2020.
- Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Teodora Susarenco, Radu Vancu, and Emanuel Modoc. "Geografia internă a romanului românesc în secolul al XIX-lea" [The Internal Geogpraphy of the Romanian Novel in the 19th Century]. *Transilvania*, no. 10 (2019): 29-43.
- Coroian-Goldiș, Andreea, Daiana Gârdan, Emanuel Modoc, Teodora Susarenco, David Morariu, Cosmin Borza. "Arhivele romanului românesc și posibilități de digitizare" [The Archives of the Romanian Novel and Digitization Possibilities]. *Transilvania*, no. 10 (2019): 1-8.
- Currie, Mark. *About Time. Narrative, Fiction and the Philosophy of Time*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007.
- Frank, Joseph. *The Idea of Spatial Form*. London: Rutgers University Press, 1991.
- Goldiș, Alex, Cosmin Borza, Daiana Gârdan, Emanuel Modoc, Dragoș Varga, and David Morariu. "Poli de producție ai romanului românesc (1901-1932)" [Production Centers of the Romanian Novel (1901-1932): Editorial Networks and Canonization Process]. *Transilvania*, no. (2020): 45-52.
- Harvey, David. *Condiția postmodernității: o cercetare asupra originilor schimbării culturale* [The Condition of Postmodernity]. Translated by Cristina Gyurcsik. Timișoara: Amarcord, 2012 [1989].
- Hobsbawn, Eric. *The Age of Capital 1848-1875; The Age of Empire 1875-1914; The Age of Revolution 1789-1848*. London: Orion, 2010.
- Lukács, Georg. *The Historical Novel*. Londra: Merlin Press, 1962.
- Modoc, Emanuel, Daiana Gârdan, Ștefan Baghiu, Andreea Coroian-Goldiș, Radu Vancu, Vlad Pojoga. "Geografia internă a romanului românesc (1901-1932): Arealul național" [The Internal Geography of the Romanian Novel (1901-1932): The National Areal]. *Transilvania*, no. 10 (2020): 12-21.
- Patras, Roxana. *Romanian Novel Corpus (ELIÉC-rom): Release with 80 novels encoded at level 1. (Version v0.7.0)* [Data set]. Zenodo (2020). In *European Literary Text Collection (ELTeC)*, version 1.0.0, November 2020, edited by Carolin Odebrecht, Lou Burnard and Christof Schöch. COST Action Distant Reading for European Literary History (CA16204). DOI: doi.org/10.5281/zenodo.4274954.
- Patraș, Roxana, Ioana Galleron, Camelia Grădinaru, Ioana Lionte, Lucreția Pascaru. "The Splendors and Mist(eries) of Romanian Digital Literary Studies: a State-of-the-Art just before Horizons 2020 closes off." *Hermeneia*, no. 23 (2019): 207-222.
- Pojoga, Vlad, Daiana Gârdan, Ștefan Baghiu, Cosmin Borza, Iunis Minculete, and Denisa Frătean. "Diversitatea identitară în romanul românesc (1844-1932)" [Identity and Diversity in the Romanian Novel (1844-1932)]. *Transilvania*, no. 10 (2020): 33-44.
- Pojoga, Vlad, Ștefan Baghiu, Emanuel Modoc, Daian Gârdan, and Andreea Coroian Goldiș. "Tehnici digitale pentru analiza romanului românesc" [Digital Tools for the Analysis of the Romanian Novel]. *Transilvania*, no. 10 (2019): 9-16.
- Ralea, Mihai D. "De ce nu avem roman" [Why We Don't Have Novels]. *Viața românească*, no. 4 (1927): 82.
- Ricoeur, Paul. *Temps et récit. 3. Le Temps raconté*. Paris: Éditions du Seuil, 1985.
- Terian, Andrei, Daiana Gârdan, Cosmin Borza, David Morariu, and Dragoș Varga. "Genurile romanului românesc în secolul al XIX-lea. O analiză cantitativă." [The Genres of the Romanian Novel in the 19th Century] *Revista Transilvania*, nr. 10 (2019): 17-28.
- Terian, Andrei, Daiana Gârdan, Emanuel Modoc, Cosmin Borza, Dragoș Varga, Ovio Olaru, David Morariu. "Genurile romanului românesc (1901-1932). O analiză cantitativă" [The Genres of the Romanian Novel (1901-1932). A Quantitative Analysis]. *Transilvania*, no. 10 (2020): 53-64.
- Terian, Andrei. "Big Numbers: A Quantitative Analysis of the Development of the Novel in Romania," *Transylvanian Review*, vol. XXVIII, Supplement no. 1 (2019): 55-71.
- Vianu, Tudor. *Arta prozatorilor români* [The Art of Romanian Prose Writers] București: Minerva, 1988.
- White, Hayden. *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1973.

PROIECT CO-FINANȚAT DE:

Acest articol a apărut în cadrul proiectului *Muzeul Digital al Romanului Românesc 1900-1932*, organizat de Complexul Național Muzeal ASTRA și co-finanțat de Administrația Fondului Cultural Național. Proiectul nu reprezintă în mod necesar poziția Administrației Fondului Cultural Național. AFCN nu este responsabilă de conținutul proiectului sau de modul în care rezultatele proiectului pot fi folosite. Acestea sunt în întregime responsabilitatea beneficiarului finanțării.